

SISTEMUL MONETAR ÎN IMPERIUL PERSAN AL AHEMENIZILOR

Andrei COROBCEAN

Ahemenizii au dezvoltat un sistem monetar bimetalic, inspirat din standardul monetar lidian. Anume regele Lidiei Crezus (a. 561-547/546 a.Chr.) a introdus pentru prima dată sistemul monetar bimetalic, care presupunea existența monedelor de aur și argint de o puritate înaltă. Înainte de aceasta, lidienii băteau moneda de electrum, un aliaj natural de argint și aur. Pe aversul monedei lidiene erau reprezentați un leu și un taur în confruntare, evidențiindu-se doar capetele acestora. Către anul 550 a. Chr. la Sardes se bătea moneda de aur cu greutatea de 10,5 grame. Regele persan Cyrus al II-lea (a. 559-530 a. Chr.) după ce cucerește Lidia în 547 a. Chr., a continuat baterea monedelor de aur și de argint de tip Crezus, inclusiv după transformarea Lidiei în satrapie a statului ahemenid. Dovadă în acest sens sunt monedele de argint bătute după înfrângerea lui Crezus, între anii 545-520 a. Chr.

Tocmai regele persan Darius I a oprit reemiterile monedelor de tip Crezus. Un aspect important al reformelor lui Darius I (a. 522-486 a. Chr.), menite să consolideze și să centralizeze statul persan, a fost impunerea unui sistem unitar fiscal și a unui standard monetar. Moneda din aur, *dareik*-ul (*dareikos stater*) cântărea 8,4 grame, regula introdusă, probabil, la finele secolului al VI-lea a. Chr. Pe lângă moneda de aur, putea să circule și cea de argint – *siglos medikos*, păstrând tradiția unui sistem monetar bimetalic. Importanța reformei lui Darius vizează în special faptul introducerii unei greutăți standard pentru aur. Dacă staterul de aur lidian cântărea 8,06-8,19 grame, *dareik*-ul are o greutate fixă de cca 8,4 grame, fiind corelat cu sistemul metric vechi mesopotamian. *Siglos*-ul de argint era, de asemenea, bazat pe staterul de argint lidian, iar greutatea lui stabilită era de 11,2 grame.

Ahemenizii au adoptat o delimitare a standardelor de greutate pentru aur și argint. Astfel, dacă pe vremea lui Crezus, rege al Lidiei, raportul valoric dintre aur și argint era de 1 : 13,3, atunci în timpul lui Darius acesta este de 1 : 1,13.

În baza acestor raporturi se stabilea și corelarea dintre *dareikos* și *siglos*. Deci, 1 *dareikos* era echivalentul a 20 de *sigloi*. A fost stabilit și raportul cu monedele attice. De exemplu, 1 *dareikos* echivala cu 25 de drahme attice, în timp ce 1 *sigloi* era echivalentul a 7,5 oboli attici.

Data începutului baterii *dareik*-ului reprezintă o temă de discuție complicată. Descoperirea unui depozit de stateri lidieni de aur din vremea

lui Crezus, împreună cu stateri grecești de argint, admite faptul că între anii 519-510 a. Chr., *dareik*-ul și *siglos*-ul persan încă nu erau emise. Apariția monedelor cu imaginea arcașului pe avers, care o înlocuiește pe cea a capetelor de taur și leu de pe staterii lidieni, poate fi plasată nu mai devreme de anul 515 a. Chr. O opinie puțin argumentată datează prima emisie a monedelor cu imaginea arcașului după anul 490 a. Chr. Totuși, cea mai argumentată dată a începutului baterii monedei ahemenide cu imaginea arcașului este finele secolului VI a. Chr., undeva între anii 500-499 a. Chr., cu care se datează o descoperire din al 12-lea an de domnie a regelui reformator.

Anume Darius I a fost primul rege persan care a introdus moneda de aur cu reprezentarea arcașului regal. Trebuie de reținut însă faptul că *dareik*-ul nu este prima monedă bătută la curtea Ahemenizilor. Regii persani, inclusiv Darius I, după cum o demonstrează depozitele monetare descoperite, au preluat tipul de monede lidian – staterii lui Crezus, pe aversul cărora erau reprezentată imaginea a două capuri confruntate de leu și taur. Situația s-a schimbat abia la sfârșitul secolului al VI-lea a. Chr., când prin reformele financiar-fiscale ale lui Darius s-a stabilit emiterea de *dareikoi* și *sigloi*. Cele din urmă mai erau emise sub forma fracțiunilor de monede – de 1/3; 1/4; 1/6; 1/12;

Termenul de *dareikos*, utilizat de greci pentru moneda persană de aur, este legat, de regulă, de numele regelui Darius I, care a introdus etalonul monetar de aur în Imperiul Persan. O asemenea explicație a fost sugerată chiar de grecii antici. Această monedă mai era numită în limbajul popular grecesc *toxotai* (arcași), fapt asociat cu iconografia monedei, care reprezintă regele sau un erou cu arcul în mână.

Există totuși și alte opinii vizavi de originea termenului. Unii cercetători au înaintat supoziția că *dareik*-ul ar proveni de la cuvântul vechi persan *dari*, adică „aurit, de aur”, iar asocierea cu numele lui Darius I ar fi tributară unei etimologii populare mai târzii și care, în mod logic, face trimitere la autoritatea marelui rege persan. Această părere este încurajată și de existența în Babilon a termenului de *dariku*, prin care erau desemnate tabletele ce conțineau contracte de vânzare-cumpărare răspândite înaintea cuceririi Babilonului de către Cirus al II-lea în anul 539 a. Chr.

De altfel, cea mai veche atestare documentară cunoscută până acum a termenului de *dareikos* apare într-o inscripție contabilă din 429/428 a. Chr. din trezoreria templului Athenei Parthenos.

Reforma bănească a lui Darius I a asigurat circulația unei monede de aur de puritate maximă, acesta conținând cel mult 3% de impurități. Deci, *dareik*-ul conținea 97-98% de aur, în timp ce *siglos*-ul – 90% de argint. Astfel, *dareik*-ul a ocupat o poziție dominantă în circulația monetară din

Orientul Apropiat și Bazinul Mediteranean. Acest fapt se datora regularității emisiilor sale, devenind chiar un sinonim al monedei de aur în genere folosit de greci. Chiar și staterii de aur ai lui Filip, regele Macedoniei, erau numiți *dareikoi Philippeioi*.

În general, monedele ahemenide, *dareik*-ul de aur și *siglos*-ul din argint, conțineau în mod obligatoriu imaginea arcașului regal pe avers, păstrând un standard constant și fără variații esențiale. Reversul conține un pătrat incus. Niciuna din monedele ahemenide nu conținea vreo inscripție.

Standardul monetar ahemenid a evoluat totuși, fapt reflectat în opțiunile stilistice ale imaginii de pe avers. Acest lucru a determinat și o variație tipologică a monedelor persane din epoca ahemenidă.

Tipul I îl reprezintă pe arcaș până la brâu, cu barbă și coroană zimțată (*kidaris*), întors spre dreapta. Acesta ține în mâna stângă arcul, iar în cea dreaptă – două săgeți. Tipul respectiv este cunoscut, deocamdată, doar pe monedele de argint *sigloi*.

În monedele de tipul II, același arcaș este reprezentat semiîngenuncheat cu fața spre dreapta, întinzând arcul și având tolba cu săgeți în spate. Tipul este ilustrat de *dareikoi*, *sigloi* și fracțiuni de monede de argint.

Pe cel de-al III-lea tip, arcașul este semiîngenuncheat, deplasându-se spre dreapta, ținând arcul în mâna stângă, lancea în mâna dreaptă și tolba în spate. Există mai multe variante atestate pentru acest tip, care este prezent pe *dareikoi*, *sigloi* și de fracțiuni monetare de aur și argint.

Tipul IV îl reprezintă pe arcaș în aceeași poziție ca și în tipul III, semiîngenuncheat, deplasându-se spre dreapta, cu arcul în mâna stângă și tolba în spate. În mâna dreaptă însă ține deja un pumnal. Acest tip este prezent pe *dareikoi*, *sigloi* și fracțiuni monetare de aur și argint.

Primele două tipuri și o variantă a tipului III erau bătute încă pe vremea lui Darius I. Tipurile I și II sunt clar datate la finele secolului al VI-lea a. Chr., fiind emise în două monetării distincte. Baterea tipului III se referă la perioada din jurul anului 480 a. Chr., iar cel de-al IV-lea tip ar fi fost emis pe la 450 a. Chr. Aceste două tipuri din urmă sunt cele mai frecvente. Se poate afirma că acestea reflectă apogeul producției monetare persane, care ar fi avut loc în secolul V a. Chr.

Cea mai importantă schimbare stilistică a monedei persane ar fi avut loc în perioada anilor 490-480 a. Chr., sub domnia lui Xerxes (486-465 a. Chr.), când figura arcașului devine dinamică, redând mișcarea acestuia. Anume acest stil va dăinui o perioadă îndelungată. Unica schimbare a acestuia va fi marcată de înlocuirea pe la 450 a. Chr. a lancei cu pumnalul, dar și de calitatea mai proastă a executării. Monedele bătute între anii 455-420 a. Chr., reprezentându-l pe arcaș cu pumnal, ilustrează o degradare stilistică. O îmbunătățire a stilului va avea loc abia în al doilea sfert al secolului al

IV-lea. O monedă bătută în 375 a. Chr. ilustrează o recuperare stilistică și îmbunătățirea imaginii arcașului.

Nu se poate vorbi despre un centru unic de batere a monedei persane în timpul dinastiei ahemenide. Cert este faptul că cea mai mare monetărie se afla la Sardes. Atelierul monetar de aici funcționa încă de pe vremea regilor Lidiei, iar apoi a continuat să funcționeze și sub dominația persană. Sardes era centrul administrativ al Ahemenizilor în Asia Mică și capitala satrapiei persane Lidia. Tot aici se concentrau toate dărilor, tributurile și taxele colectate din provinciile Asiei Mici pentru trezoreria regală. Un alt centru important de emisiune a monedelor ahemenide funcționase și în Babilon. Centre de batere a monedei persane au mai funcționat în sud-vestul și nord-vestul Anatoliei.

Se consideră, în general, că imaginea arcașului îl reprezintă pe regele însuși. Deși această interpretare nu este acceptată indubitabil. Pe lângă ideea reprezentării regelui arcaș, se admite și cea a imaginii unui erou regal sau a unui zeu într-o ipostază specială. Aceste interpretări sunt legate și de faptul că arcașul regal nu este prezent doar pe *dareikoi* și *sigloi* bătute de Curtea ahemenidă, dar și pe monedele satrapice și dinastice din Asia Mică, care-și băteau propria monedă. Totodată, imaginea arcașului apare și mai târziu pe *dareikoi* dubli babilonieni din timpul lui Alexandru al II-lea al Macedoniei. Desigur că la sfârșitul secolului V a. Chr., când satrapiile persane din Asia Mică încep să-și bată moneda proprie, satrapii și dinastia locală erau obligați să accentueze prioritatea regelui ahemenid. Încălcarea acestei reguli, care stabilea prioritatea regelui de a bate moneda de aur, era pedepsită cu moartea. Un papyrus egiptean din secolul al V-lea a. Chr. confirmă că negustorii trebuiau să plătească în conformitate cu „piatra regală”, adică după măsura standard stabilită de rege.

Totuși, *dareik*-ul a servit drept standard monetar de aur cu precădere pentru regiunea de vest a imperiului și Asia Mică, adică acolo unde exista o tradiție de batere a monedei. Monedele regilor ahemenizi nu erau, însă unicul mijloc de schimb pe tot cuprinsul imperiului. În secolele V-IV a. Chr. majoritatea tranzacțiilor continuau să fie realizate și în lingouri de aur ori argint. Mai mult decât atât, acestea puteau circula alături de tetradrahmele atheniene. Odată ajunse în trezoreria regală, sub formă de taxe și tributuri, toate acestea erau topite și turnate în vase, astfel tezaurizate.

Deci, majoritatea argumentelor pledează în favoarea reprezentării regelui în ipostaza arcașului de pe monedele ahemenide. Monedele astfel, mai ales în perioada tensionată a domniei lui Darius I, urmau și ele să exprime puterea regală. Mai mult decât atât, *dareikoi* pot fi pe bună dreptate considerate elemente importante cu funcție de propagandă atât în limitele Imperiului Persan, cât și în afara lui. Este relevantă sub acest aspect

răspândirea monedelor respective în lumea greacă, având rol economic, dar și politic.

În secolul al IV-lea a. Chr. continuă emisiunile tipurilor III și IV de monede ahemenide, însă acestea deja reflectă un declin al producției monetare regale. Acest declin, în schimb, a stimulat producerea monedelor a satrapilor și dinaștilor locali din Asia Mică, diminuând emisiile imperiale.

Circulația monedelor persane din epoca ahemenidă nu poate fi întru totul estimată. Statul persan era preocupat mai mult de tezaurizarea acestora decât de punerea lor în circulație. Depozitele de *sigloi* descoperite reflectă răspândirea monedelor de argint aproape exclusiv în Asia Mică. În ceea ce privește *dareikoi*, poate fi atestată răspândirea mai largă a acesteia: în Asia Mică, Grecia, Macedonia, Italia. Acest fapt fortifică ideea despre valoarea *dareik*-ului de aur pentru comerțul internațional de la acea vreme.

Design-ul monedei ahemenide va depăși granițele Imperiului Persan atât teritorial, cât și cronologic. Cuceritorii macedoneni au păstrat acest tip de monedă până în 300 a. Chr. Acest lucru era evident menținut de satrapii lui Alexandru Macedon.

Merită de menționat că în Imperiul Persan o mare parte a monedelor era destinată armatei. Pentru trupele de uscat era destinată moneda de aur, iar pentru flotă – cea de argint, fapt care sugerează o preferință față de argint în bazinul egeean și mediteranean, și alta față de aur – în Asia Mică. Un soldat sau mercenar persan primea 1 *dareikos* pe lună. Începând cu secolul IV a. Chr., remunerarea acestora se realiza în drahme attice, cu 1 drahmă pe zi, ceea ce exprimă schimbarea preferințelor în raport cu moneda persană.

Prioritatea *dareik*-ului ca etalon monetar în lumea antică a fost înlocuită de cea a staterului macedonian din vremea regilor macedonieni Filip al II-lea (359-336 a. Chr.) și Alexandru al III-lea (336-323 a. Chr.).

Încheind, trebuie să subliniem faptul că moneda persană nu a avut o importanță majoră pentru comerțul intern din imperiu. Statul persan nu a stimulat circulația acesteia ca mijloc al schimbului nici în cadrul statului, nici în afara lui. Rămâne de discutat asupra rolului acesteia în propaganda puterii imperiale și în standardizarea fiscală a țării.

Bibliografie:

Afram M., *Daric. The Achaemenid Currency*, in: <https://monetaoro.unicatt.it/allegati/darici.pdf>.

Briant P. *From Cyrus to Alexander. A history of the Persian Empire*, Eisenbrauns, 2002.

www.iranicaonline.org/articles/coins-and-coinage.

www.ngccoin.com/news/article/3510/ancient-coins.